

U zegt dat de lege ruimte op de scène u in staat stelt een lege ruimte te scheppen in de geest van de toeschouwer. Hoe en wanneer bent u zich voor dat verschijnsel gaan interesseren?

Ik zou het niet weten. Ik bedoel maar dat ik werk volgens het principe van de Amerikaanse western : eerst schieten en dan vragen stellen. Ik heb altijd gewerkt zoals een archeoloog - "ter plekke". Van daar uit zijn er algemene beginselen gegroeid. Ik heb dus het tegenovergestelde gedaan van, bijvoorbeeld, hedendaagse regisseurs, die pas aan de slag gaan nadat zij boeken hebben gelezen. Die van Brecht, Grotowski en, helaas, ook van mij...

Toen ik begon had ik niets over het theater gelezen en er heel weinig over geschreven. Met *The Empty Space* is het eigenlijk net zo gegaan. Het is een titel die ik uit mijn mouw heb geschud voor vier lezingen die er de basis van zijn. Op de vraag hoe ik die lezingen wilde betitelen, heb ik geantwoord : 'De Lege Ruimte'. Zo maar... Overigens is het scheppen van een zone die niet is volgestouwd met concepten of beelden, de basis van de Zen en dat is geen toeval. Wie aan onderzoek ten gronde wil doen, komt - volgens het principe van het wiel - altijd en onvermijdelijk weer op hetzelfde punt terecht. Elke generatie dient zich aan en ervaart het leven op haar manier. Maar al is oorspronkelijkheid qua vorm een hele mooie zaak, aan de basis ligt er geen realiteit. De realiteit neemt duizend vormen aan, maar het beginsel van de realiteit is dat zij niet kan worden ontdekt als zijnde wat anders.

Denkt u dat uw persoonlijk en professioneel parcours haaks staat op de huidige evolutie van de consumptiemaatschappij?

Ik maak deel uit van mijn tijd en ik maak deel uit van de consumptiemaatschappij. Ik lever mij met het grootste genoegen over aan alle geneugten, alle ondeugden en alle zonden van onze tijd, maar kan, gelukkig, de behoefte voelen er niet de dupe van te worden. In mijn werk, gewoon door te zoeken hoe ik het zo goed mogelijk kon doen, heb ik echter noodgedwongen moeten constateren dat er twee bewegingen zijn : een beweging naar buiten toe - die we moeten eerbiedigen want theater is nu eenmaal een beweging naar buiten toe - maar ook, tegelijk, een andere beweging die een innerlijke ruimte vergt om op hetzelfde ogenblik door te kunnen dringen tot de innerlijke ruimte van de toeschouwer.

Door op zoek te gaan naar die innerlijke ruimte hebt u de technologische evoluties van het theater links laten liggen?

Ja. Dat is als vanzelf gekomen.

Het was geen reactie?

Hopelijk niet : elke reactie tegen iets, levert er een equivalent van op.

Lege Ruimte

Eén van uw sterkste theaterervaringen, schrijft u in The Empty Space, hebt u opgedaan temidden van het puin van een Duitse schouwburg waarin, zonder enig decor, voorstellingen werden gegeven. Zelf bracht u in die naoorlogse jaren heel verfijnd theater met veel effecten. Hoe verklaart u die contradictie en bestaat er een verband tussen die Duitse ruïnes en de Bouffes du Nord die u dertig jaar later hebt betrokken?

Zeer zeker. Mensen, als u en ik, hebben tegengestelde neigingen die er een beetje van door gaan als renpaarden. Allemaal tegelijk. Na een tijdje ligt het ene paard voor en dan weer het andere. Die ervaring met het Zimmertheater heeft een diepe indruk op mij nagelaten. Het was iets als een renpaard dat minder vlug van start ging. Na verloop van tijd zijn alle andere fascinaties echter verdwenen : de opera, alles wat telt wanneer men jong is, werken met honderd mensen op de planken, honderd lichtstanden uitkiezen...dat alles verloor zijn glans. Maar dat ene paard bleef doorlopen.

Zo heb ik uiteindelijk het punt bereikt waarop ik beslist heb drie jaar te wijden aan onderzoek. Ik wilde in alle mogelijke omstandigheden werken, behalve in die welke ik van buiten kende : ik wist wat belichting was, maar ik had nog nooit met de zon en de maan gewerkt. Ik wist wat een scène was, maar had nog nooit gewerkt met mensen die op de grond zaten. Door dat alles ben ik dus op het punt gekomen waarop de band tussen het Hamburgse Zimmertheater en de Bouffes du Nord zich gemakkelijk laat raden...

In de kritische literatuur die over u is verschenen, worden die research-jaren bijna steevast beschouwd als een breekpunt in uw carrière.

Dat is je reinste onzin. Dat is een journalistieke manier van benaderen die ervan uitgaat dat elke mens een blok is waarop je een label kan kleven. Heeft de schrijver Havel in de loop van zijn hele leven nooit nagedacht over

politiek? Het ligt voor de hand dat hij ergens lang niet zo naïef is. Natuurlijk spelen de gebeurtenissen een rol, maar ze verklaren niet alles. Wat mij betreft is het duidelijk dat bij mijn eerste regie al mijn paarden zijn vertrokken, aangezien ik van meet af aan experimenteel theater heb gebracht. En 'experimenteel' wil zeggen dat het research was. Dat is alles. Voor dat onderzoek, dat aanvankelijk nergens stond, heb ik na verloop van tijd gunstiger voorwaarden willen scheppen. De noodwendigheden waren er langzamerhand anders gaan uitzien.

Als het theater voor u geen doel an sich was, in welk soort onderzoek paste het dan?

Dat is heel eenvoudig. In Brussel heb ik ooit gezegd dat alle mensen merkwaardig zijn, maar dat ze het jammer genoeg niet beseffen. Voor de mensen op deze aarde is het, op dezelfde manier, alleen belangrijk dat zij begrijpen wat het leven zelf is. Om die vraag te stellen, moet de mens op het terrein blijven dat hem door het lot werd toebedeeld. Een muzikant zal allicht constateren dat er tussen alle muzikanten 'een band' bestaat. Voor hen is hun kunst 'heilig'. 'Heilig' wil zeggen dat zij een middel is om de krachten te kunnen begrijpen die door de muziek tot uiting komen en waardoor zij raken aan wat gewijd is.

Het Onzichtbare

Al die vragen vloeien samen in een enkele vraag : u zegt dat u op de scène een lege ruimte schept om de 'andere dimensie' of 'het onzichtbare' te laten verschijnen. Wat is die 'andere dimensie' en - aangezien de lege ruimte voor u niet alleen een middel, maar ook een bestemming blijkt te zijn - welke is die bestemming?

(Na een pauze) Ik kan een antwoord geven aan iemand die mij begrijpt; ik kan dat niet aan iemand die mij niet begrijpt, zeker niet vandaag, op een ogenblik dat de god van onze eeuw zoniet de rationele gedachte, dan toch het rationeel instrument is. Wetenschapsmensen beginnen nu eindelijk te aanvaarden dat er zoiets is als perplexiteit, mysterietheorie, improbabiliteit. Het rationalisme taant dus, maar de rede als instrument - als mogelijkheid tot analyse - blijft onze god.

In het eeuwige concept van de lege ruimte - het is dus niet van mij - kunnen de analytische geest en de bagage